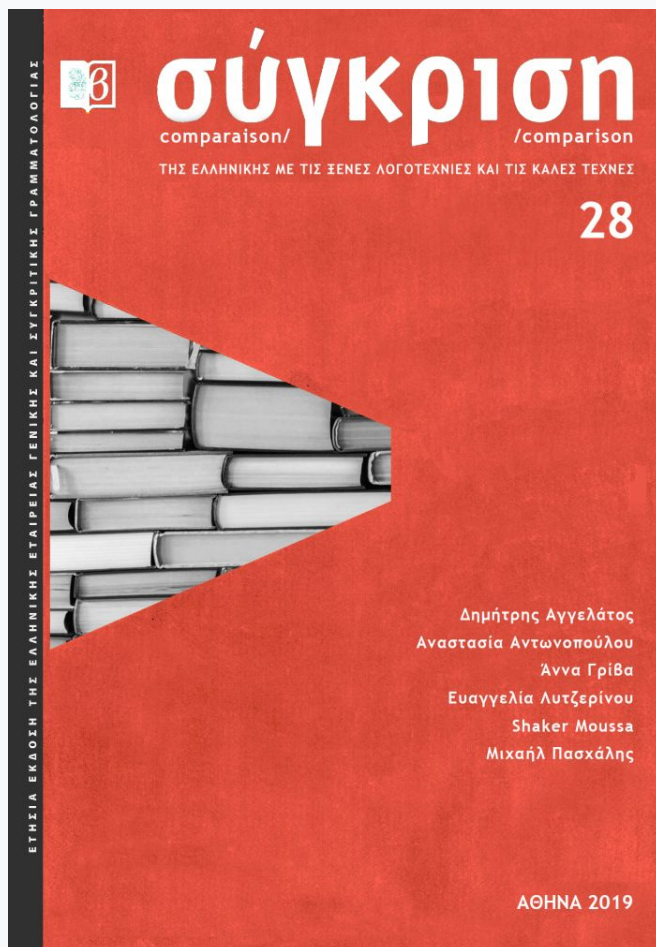

Σύγκριση

Τόμ. 28 (2019)

Σύγκριση

Behnam M. Fomeshi, The Persian Whitman: Beyond a Literary Reception, Leiden, Leiden University Press, 2019

Ολυμπία Γ. Αντωνιάδου

doi: [10.12681/comparison.24746](https://doi.org/10.12681/comparison.24746)

Copyright © 2020, Ολυμπία Γ. Αντωνιάδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αντωνιάδου Ο. Γ. (2020). Behnam M. Fomeshi, The Persian Whitman: Beyond a Literary Reception, Leiden, Leiden University Press, 2019. *Σύγκριση*, 28, 98–101. <https://doi.org/10.12681/comparison.24746>

Behnam M. Fomeshi, *The Persian Whitman: Beyond a Literary Reception*, Leiden, Leiden University Press, 2019, ISBN 978-9-0872-8335-3, 240 pp.

Πλήθος μεταφράσεων στα ελληνικά καλύπτει μεγάλο εύρος του έργου του Walt Whitman μέσω ανθολογήσεων (δίγλωσσων ή ελληνόφωνων), έκδοσης ολόκληρων έργων ή αφιερωμάτων. Επιπλέον, μεγάλη είναι η συμβολή των Ελλήνων επιστημόνων τόσο στην ελληνόφωνη όσο και στη διεθνή βιβλιογραφία. Η ιδιαίτερη συνεισφορά της μονογραφίας του Behnam M. Fomeshi στο χώρο των συγκριτολογικών μελετών έγκειται στο γεγονός ότι δεν προσεγγίζει απλά το ζήτημα της πρόσληψης του έργου του Whitman από το ιρανικό κοινό, αλλά δια φωτίζει την επαφή δύο πολιτισμών που δεν παρουσιάζουν μόνο αποκλίσεις αλλά και σημαντικές συγκλίσεις.

Δεν είναι η πρώτη φορά που ο Behnam M. Fomeshi προσεγγίζει συγκριτικά δύο πολύ διαφορετικές λογοτεχνίες, την ιρανική και την αμερικανική. Εξειδικευμένος στους τομείς της συγκριτικής γραμματολογίας, της θεωρίας της λογοτεχνίας και της κοινωνιολογικής της προσέγγισης, μελετά με το πλούσιο ερευνητικό του έργο ζητήματα που δεν περιορίζονται μόνο στην κοινή θεματική των δύο λογοτεχνιών, αλλά επεκτείνονται και στις μεταξύ τους σχέσεις: από τον Hafez και την κλασική περσική ποίηση έως τη μοντέρνα ιρανική λογοτεχνία και την πρόσληψή της από την αμερικανική λογοτεχνία και τον αγγλόφωνο χώρο, από τη μια, και από τον William Shakespeare, τον Walt Whitman και τον Tennessee Williams και την πρόσληψή τους από την ιρανική λογοτεχνία, από την άλλη. Το γεγονός ότι τα ερευνητικά ενδιαφέροντα του Fomeshi περιλαμβάνουν συν τοις άλλοις και τη λογοτεχνική μετάφραση, τον βοηθά να

διακρίνει και να αναδείξει επιτυχέστερα το πλέγμα των σχέσεων και της διεπαφής ανάμεσα στις δύο λογοτεχνίες. Εξάλλου, δεν είναι η πρώτη φορά που ο Behnam M. Fomeshi μελετά το έργο του Walt Whitman. Η μονογραφία του με τίτλο *The Persian Whitman: Beyond a Literary Reception* αποτελεί, όμως, την πιο ολοκληρωμένη και εκτενή μελέτη του έργου του εμβληματικού Αμερικανού ποιητή, καθώς και της παρουσίας του στην πολιτική και ποιητική ιστορία του Ιράν.

Από τον τίτλο ακόμη, ο Fomeshi μας προϊδεάζει αναφορικά με τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της μελέτης του «πέρα από τη λογοτεχνική πρόσληψη». Μέσα από μια καινοτόμο συνδυαστική μεθοδολογία, κατορθώνει να μυήσει τον δυτικό αναγνώστη στην αισθητική και στην κοινωνική πολυπλοκότητα του σύγχρονου Ιράν, προϋπόθεση απαραίτητη για την κριμική ανάλυση του ποιητικού έργου. Μέσα από αναφορές σε σημαντικές στιγμές του σύγχρονου Ιράν, ο μελετητής αναδεικνύει την επιρροή της Ιστορίας και των πολιτισμικών συνθηκών σε συγκεκριμένο χωρόχρονο ως παραγόντων διαμόρφωσης και κατανόησης της εκάστοτε λογοτεχνικής παραγωγής. Για παράδειγμα, μέχρι την εποχή του μεσοπολέμου, η ιρανική διάνοηση ήταν παραδοσιακά προσανατολισμένη στον γαλλικό και τον ρωσικό πολιτισμό και τις επιρροές τους. Μετά το πραξικόπημα του 1953, ωστόσο, και έως το 1979, έτος ανατροπής του Σάχη, παρατηρείται μια άνθηση των μεταφράσεων από την αγγλική στην περσική γλώσσα, χάρη και στη συμβολή του Προγράμματος Franklin Books, το οποίο ενθάρρυνε μεταφράσεις α-

μερικανικών βιβλίων σε Ασία, Αφρική και Λατινική Αμερική. Το καθεστώς της Ισλαμικής Δημοκρατίας, όμως, υπήρξε αρνητικό στην πολιτισμική αυτή «επεκτατική τάση».

Η συγκεκριμένη μονογραφία, ακολουθώντας μία διεπιστημονική μεθοδολογική προσέγγιση, αποτελείται από εννέα κεφάλαια, χωρισμένα πρωτίστως με βάση το είδος της πρόσληψης (για παράδειγμα: δημιουργική, κριτική, πολιτική, μεταφραστική). Στο πρώτο κεφάλαιο, ο Fomeshi ξεκινά με μια εργοβιογραφική παρουσίαση του Αμερικανού ποιητή από την παιδική του ηλικία έως το τέλος της ζωής του. Εν συνεχεία, περιγράφονται και αναλύονται τα λογοτεχνικά και κοινωνικά συμφραζόμενα από το 1819 μέχρι το 1892, προκειμένου ο αναγνώστης να βοηθηθεί να κατανοήσει καλύτερα το πλαίσιο της πολιτικής και της γέννησης του αμερικανικού εθνικισμού, εντός των οποίων γεννήθηκε η ποίηση του Whitman, στοιχεία που θα τον διευκολύνουν αργότερα στη σύγκριση με την ιρανική πραγματικότητα και την ιρανική ποίηση.

Ως εκ τούτου, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στις σχέσεις ανάμεσα στην «πολιτική και την ποιητική της Δημοκρατίας», καθώς και τις ποιητικές καινοτομίες του Whitman στο δεύτερο κεφάλαιο. Ο ποιητής, έχοντας βαθιά γνώση των κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών στη χώρα του, κατανοεί την αναγκαιότητα της δημοκρατίας για ένα νέο έθνος, το οποίο προσφάτως απέκτησε την ανεξαρτησία του, αλλά και την αναγκαιότητα της ύπαρξης του δίπολου Πολιτικής και Ποιητικής σε αυτήν. Ο Whitman πιστεύει ακράδαντα ότι η τέχνη έχει τη δύναμη να μετατρέψει την κουλτούρα των αριστοκρατών σε τέχνη της δημοκρατίας, μία τέχνη που θα απολαμβάνει κάθε άτομο.

Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται εκτενής μελέτη της πάλης ανάμεσα στην αμερικανική δημοκρατία και τον αμερικανικό εθνικισμό του 19^{ου} αιώνα, συνθήκες που οδήγησαν στην ποιητική συλλογή *Φύλλα χλόης*, την οποία ο μελετητής χαρακτηρίζει ως κατεξοχήν ποίηση της δημοκρατίας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, μεταφερόμαστε στο Ιράν, στην εποχή της Συνταγματικής Μεταρρύθμισης εν μέσω της οποίας αναδύονται μία νέα *intelligentsia*, καθώς και νεωτερικές ποιητικές τάσεις επηρεασμένες από τις Τέχνες και τα Γράμματα της Δύσης. Οι συνθήκες αποδεικνύονται ευνοϊκές για την υποδοχή και την πρόσληψη του έργου του Whitman. Ο Fomeshi, ο οποίος χαρακτηρίζει τον Αμερικανό ποιητή ως έναν προοδευτικό αστό, αποδίδει την πρώτη μετάφραση των ποιημάτων του Whitman στον Mīrzā Yūsif Khān I'tisām Mulk Āshṭiyānī το 1922 και επισημαίνει τον ιδιαίτερο ρόλο της πρώτης σύγχρονης λογοτεχνικής εφημερίδας που εξέδωσε, της *Bahār*, ως προς την ανάδειξη του ποιητικού έργου του Whitman στο Ιράν και τη στροφή της ιρανικής ποίησης στον μοντερνισμό. Ποιήματά του ανάγονται σε σύμβολα πνευματικής εξέλιξης τόσο του ποιητή όσο και του Ιράν, ενώ η δημιουργία μίας επαναστατικής ποιητικής παραλληλίζεται με τις άγουσες στη Συνταγματική Επανάσταση ριζικές αλλαγές στο Ιράν. Εν προκειμένω, ο ρόλος της μετάφρασης αναδεικνύει επιπλέον και ζητήματα απόδοσης εννοιών με διαφορετικό σημασιολογικό φορτίο στις δύο κοινωνίες (για παράδειγμα της έννοιας του σκλάβου).

Το πέμπτο κεφάλαιο, εκκινώντας από την κριτική πρόσληψη του ποιητικού έργου του Whitman, ωθεί τον Fomeshi να τη συνδέσει ευθέως με την ανάπτυξη του λογοτεχνικού ρεύματος του ιρανικού μοντερνισμού,

καταλήγοντας στον παραλληλισμό του αμερικανού ποιητή με τον Ιρανό Nīmā Yūshīj, ιδρυτή της «Νέας Ποίησης» και πρωτοπόρου του ελεύθερου στίχου στο Ιράν. Σύμφωνα με τον Nīmā, ο Whitman κατανόησε και εισήγαγε τα μοντερνιστικά στοιχεία στην ποίησή του, αντανακλώντας το τρίπτυχο πόλης, βιομηχανίας και μηχανής, αφενός, και τέχνης, αφετέρου. Ο επαναστατικός χαρακτήρας του Αμερικανού ποιητή, ο οποίος αντιτάχθηκε στους περιορισμούς μίας αυστηρής ευρωπαϊκής λογοτεχνικής παράδοσης, αντανακλάται στο μεταφραστικό και λογοτεχνικό έργο του Πέρση ποιητή.

Ο Fomeshi αφιερώνει το έκτο κεφάλαιο του βιβλίου του στην επίδραση του έργου του Whitman σε μία από τις σημαντικότερες σύγχρονες Ιρανές ποιήτριες, την Parvin I'tisāmī, η οποία, σύμφωνα με τον μελετητή, ήλθε σε επαφή με την ποίησή του από το πρωτότυπο και όχι μέσω των μεταφράσεων του πατέρα της, χάρη στις αγγλόφωνες σπουδές της. Χαρακτηριστική επιρροή στο έργο της Ιρανής ποιήτριας αποτελεί το θέμα της αράχνης, το οποίο, ενώ στο έργο του Whitman συνδέεται μεταφορικά με το σύμπαν, στην ποίηση της Parvin I'tisāmī εμπλουτίζεται διακειμενικά με στοιχεία μιας κορανικής παραβολής. Μέσα από την ποίησή της, καθίστανται εμφανείς όχι μόνο η δυτική επιρροή αλλά και ο εμπλουτισμός της από την ιδιαίτερη λογοτεχνική και έμφυλη περσική παράδοση.

Το έβδομο κεφάλαιο αφιερώνεται στην πολιτική πρόσληψη του έργου του Whitman και τις σχέσεις του περσικού μοντερνισμού και της ιρανικής Αριστεράς. Ο μελετητής, έχοντας ήδη θέσει τις βάσεις μιας πολιτικής και ποιητικής σύγκρισης, προχωρά στην αντιπαραβολή του έργου των δύο ποιητών, του Whitman και του Nīmā.

Ο συγγραφέας καταφεύγει στον αριστερό διανοούμενο Ihsān Tabarī της δεκαετίας του 1940, τον οποίο βλέπει ως συνδεδετικό κρίκο ανάμεσά τους. Διαμέσου του αγώνα που έδωσαν για να γίνουν αποδεκτοί στις πατρίδες τους λόγω των καινοτόμων προσεγγίσεών τους (ο πρώτος είναι πατέρας του ελεύθερου στίχου στη σύγχρονη αμερικανική ποίηση, ενώ ο δεύτερος είναι πατέρας της «Νέας [περσικής] Ποίησης»), η προβληματική του επικεντρώνεται κυρίως στην τροχιά της πολιτικής αλλά και αισθητικής εγγύτητας του Ihsān με τον Nīmā και, ακολούθως, στη σχέση ποίησης και ιδεολογίας. Ο Ihsān, εκτός από μεταφραστή του αμερικανού ποιητή, υπήρξε και ο πρώτος θεωρητικός μελετητής του.

Στο όγδοο κεφάλαιο, η παραπάνω σύνδεση Ποίησης και Πολιτικής, μιας φαινομενικά «αθώας» προσέγγισης του τρόπου με τον οποίο η εικόνα του Whitman σκιαγραφήθηκε στο Ιράν, ωθεί περαιτέρω τη συγκριτική προβληματική. Ως ο πλέον φωτογραφημένος συγγραφέας του αμερικανικού 19^{ου} αιώνα, ο Whitman επιμελήθηκε τη δική του εικόνα, γνωστή από το εξώφυλλο της ποιητικής συλλογής *Φύλλα χλόης*, αλλά και από το γνωστό *Τραγούδι του εαυτού μου*. Με βάση τα εξώφυλλα των περσικών μεταφράσεων, ο μελετητής αναδεικνύει την κλίση των Ιρανών να απεικονίσουν τον ποιητή όπως τους σούφι Μυστικούς ποιητές και τον κλασικό Πέρση ποιητή Ρουμί, συνδυάζοντας την παράδοση σύμπραξης του ρεαλισμού με τον μυστικισμό, ιδιαίτερα στις μεταφράσεις μετά την «ισλαμική» επανάσταση.

Το ένατο και τελευταίο κεφάλαιο εξετάζει περαιτέρω την υποδοχή των πολιτικών θέσεων του Whitman στο Ιράν. Μια παρακειμενική ανάλυση της δεύτερης μεταφρασμένης ποιητικής του ανθολογίας στα περσικά,

στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, θέτει το ζήτημα της αντίθεσης ανάμεσα στο οικείο απολιτικό προφίλ του ως Πέρση Μυστικού ποιητή, από τη μια, και την ένταξή του στη σειρά «Λογοτεχνία της διαμαρτυρίας», από την άλλη, στην εισαγωγή της οποίας γίνεται εκτενής αναφορά στη λογοκρισία την οποία ο ποιητής υπέστη. Είναι προφανής η διάθεση του μελετητή να αναδείξει τη δυναμική των αναπαραστάσεων του Whitman στο σύγχρονο Ιράν και τη σχέση ποίησης και πολιτικής, ειδικά κατά την ταραγμένη περίοδο του 2009, καθώς και τις αντιδράσεις του λαού απέναντι στη νοθεία των προεδρικών εκλογών. Ενδεικτική αυτού είναι η τοποθέτηση του Fomeshi ότι οι Ιρανοί αναγνώστες προβάλλουν τη δική τους κουλτούρα στο έργο του Αμερικανού ποιητή, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη συχνότερη χρήση της λέξης «ελευθερία» στην περσική μετάφραση σε σύγκριση με το πρωτότυπο.

Προτέρημα της παρούσης έρευνας αποτελεί η ιδιαιτερότητα ότι η μελέτη και η κατανόησή της δεν προϋποθέτουν απαραίτητα μία «γραμματική» ανάγνωσή της. Κάθε κεφάλαιο διατηρεί ταυτόχρονα την αυτονομία του, οπότε μπορεί να διαβαστεί μόνο του ή ανεξάρτητα από τα άλλα. Εξάλλου, αξιοσημείωτη αρετή της μεθοδολογίας του Fomeshi και της ερευνητικής του διορατικότητας απέναντι στο αναγνωστικό του κοινό αποτελεί το παράρτημα στο τέλος, όπου

αντιπαραβάλλονται, εν είδει χρονολογικού πίνακα, σημαντικές ιστορικές στιγμές και κοινωνικοπολιτικά γεγονότα στο Ιράν, σε συνδυασμό με τα στάδια της πρόσληψης του έργου του Αμερικανού ποιητή στη χώρα, παράρτημα το οποίο λειτουργεί ως εξαιρετικό εποπτικό υποστηρικτικό υλικό, το οποίο ο μη μυημένος αναγνώστης έχει ανά πάσα στιγμή στη διάθεσή του.

Η μονογραφία του Fomeshi αποτελεί ένα επιτυχημένο εγχείρημα το οποίο θα μπορούσε να παρακινήσει τους Έλληνες μελετητές να προσεγγίσουν ζητήματα επιρροών ανάμεσα σε δύο πολιτισμούς και δύο λογοτεχνίες, στην ιρανική και τις ξένες, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής, λογοτεχνικής παραγωγής. Και ενώ οι ιρανικές σπουδές βρίσκονται σε άνθηση στο εξωτερικό εδώ και δεκαετίες χάρη στην ιδιαίτερα μεγάλη και δραστήρια διασπορά των Ιρανών στην Ευρώπη και κυρίως στην Αμερική, στην Ελλάδα αποτελούν πεδίο ανεξερεύνητο ακόμη έναντι ενός πλούτου τον οποίο η έρευνα του Fomeshi μας προσκαλεί να ανακαλύψουμε.

Ολυμπία Γ. Αντωνιάδου

Επισκέπτρια Ερευνήτρια στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου – Μέλος ΣΕΠ στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο